

Ένα λογοτεχνικό κείμενο με θέμα την επανάσταση και πλοκή τη ζωή του συγγραφέα

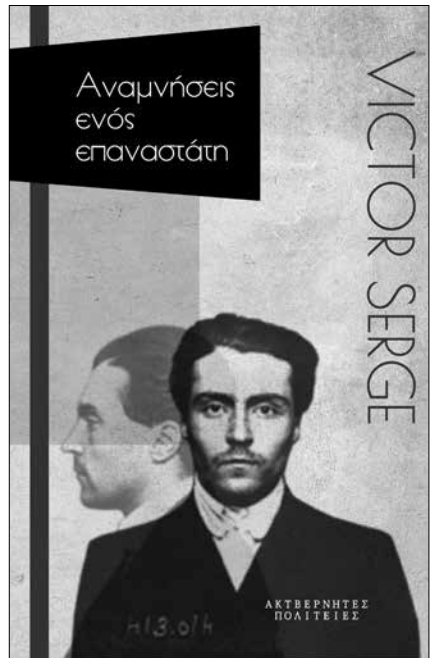

γράφει ο ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΛΟΥΚΗΣ*

Αναμνήσεις ενός Επαναστάτη (1905-1941)

του Victor Serge
Εκδόσεις Ακυβέρνητες Πολιτείες
Δεύτερη και αναθεωρημένη έκδοση

Οι αναμνήσεις ενός επαναστάτη θα μπορούσε να είναι η συναρπαστική αφήγηση της ζωής ενός απλού τυπογράφου που είχε αφιερωθεί στον αγώνα για την χειραφέτηση. Συμμετείχε σχεδόν σε όλα τα μεγάλα διεθνή επαναστατικά γεγονότα της εποχής του, έζησε τις μεγάλες νίκες και ήττες του επαναστατικού κινήματος, αντιμετώπισε τη φυλακή, τις στερήσεις, τους εμφυλίους πολέμους, την καταστολή και φυσικά τον κίνδυνο της εκτέλεσης και, σε αντίθεση με πολλούς άλλους, αυτός κατάφερε να επιζήσει. Ωστόσο, πρόκειται για κάτι παραπάνω, μιλάμε για την αυτοβιογραφία του Βίκτορ Σερζ, δηλαδή για ένα λογοτεχνικό κείμενο με πρωταγωνιστή τον ίδιο το λογοτέχνη και πλοκή την πραγματική ζωή του. Ο συγγραφέας είναι ο αφηγητής και, ως εκ τούτου, συνάμα παντογνώστης, όπως συμβαίνει σε κάθε λογοτεχνικό κείμενο. Η διαφορά

εδώ έγκειται στο ότι πρόκειται για αυτοβιογραφούμενο κείμενο. Ο συγγραφέας φαίνεται, λοιπόν, να γράφει προς το τέλος της ζωής του τα γεγονότα που έζησε μέσα από το πρίσμα μία προφητείας του κακού. Παρουσιάζεται κριτής των πάντων και αλάνθαστος, επιβεβαιώνεται

συνεχώς καθώς συνήθως μοιάζει να τα έχει όλα προοικονομήσει από την αρχή σχεδόν. Προφανώς, στις αυτοβιογραφίες συνήθως συμβαίνει αυτή η ιστορική δικαίωση του αφηγούμενου. Αλλά και αυτό το στοιχείο μέσα στην αφήγηση, τελικά, αναιρείται μέσα από τις πράξεις του ίδιου του συγγραφέα ο οποίος έζησε και έδρασε επαναστατικά μέσα σε ένα επαναστατικό κίνημα που έκανε λάθη. Θα μπορούσε να είναι εξάλλου διαφορετικά;

Ο Βίκτορ Σερζ είναι ένας από τους πιο σημαντικούς συγγραφείς του 20ού αιώνα. Όλα τα θέματά του περιστρέφονται γύρω από την επανάσταση και τον κομμουνισμό. «Δεν ζούμε για τον εαυτό μας, ζούμε για να δουλεύουμε και να αγωνιζόμαστε», γράφει ο ίδιος. Και με αυτά τα λόγια δίνει τον ορισμό της έννοιας του επαγγελματία επαναστάτη, δηλαδή του ανθρώπου που έχει για επάγγελμα την επανάσταση: από το πρώιμο και ξυπνικό μέχρι που κοιμάται, ακόμα και στα όνειρά του και τους εφιάλτες του, η μόνη του σκέψη είναι η επαναστατική δράση. Οι συντηρητικοί βέβαια δυσκολεύονται να κατανοήσουν αυτό το χαράμισμα ζώων, την παραίτηση από κάθε προσπάθεια «κοινωνικής επιτυχίας» και φυσικά την προκλητικότητα απέναντι στην περιβάλλουσα κοινωνία. Για έναν αστό στρατευμένο στον ατομισμό του, αυτή η περιπέτεια ζωής καθιστά τον Σερζ και τον κάθε Σερζ έναν «μποέμ» με την αυτοβιογραφία του να διασκεδάζει σαν μία ρομαντική περιπέτεια με πολλά επεισόδια. Ακόμη χειρότερα, διαβάζοντας βιβλίο του Σερζ ο συντηρητικός ίσως να αισθάνεται τη δικαίωσή του αφού η επανάσταση τρώει τα παιδιά της και τα επαναστατικά καθεστώτα είναι ίδια και χειρότερα με τα καθεστώτα που ο ίδιος θαυμάζει. Την απάντηση την δίνει ο ίδιος ο Σερζ στις πρώτες κιόλας φράσεις του βιβλίου: «Από την εποχή ακόμη που ήμουν παιδί, μου φαίνεται ότι είχα, πολύ ξεκάθαρα, ένα αίσθημα που έμελλε να κυριαρχήσει μέσα μου διά βίου: αισθανόμουν ότι ζούσα σε έναν κόσμο χωρίς δυνατότητα διαφυγής, μέσα στον οποίο το μόνο που

απέμενε να κάνω ήταν να παλεύω προσπαθώντας μάταια να ξεφύγω. Ένιωθα μια απέχθεια ανακατεμένη με οργή και αγανάκτηση για τους ανθρώπους που τους έβλεπα να βολεύονται τόσο εύκολα. Πώς μπορούσαν να αγνοούν την αιμαλωσία τους, πώς μπορούσαν να αγνοούν την αδικία που τους γινόταν;». Και το ερώτημα επιστρέφει, λοιπόν, στους βολεμένους που ζουν φυλακισμένοι σε αυτό τον κόσμο και δεν εξεγείρονται. Σε όλο το βιβλίο, από την αρχή μέχρι το τέλος, ο Σερζ ούτε μία φορά δεν αναρωτιέται γιατί έμπλεξε με όλα αυτά, τα ερωτήματά του είναι γιατί δεν τα κατάφερε καλύτερα. Ένα αίσθημα απελπισίας, σαν αυτό το αδιέξοδο λίγο πριν τον θάνατό του, τον πιέζει ακόμα περισσότερο. Σαν να ήθελε ακόμα μία ζωή για να συνεχίσει να δρα επαναστατικά.

Σε κάθε σελίδα ο συγγραφέας παραθέτει μια σειρά από ονόματα σημειώνοντας την τραγική κατάληξή τους. Άλλος σκοτώθηκε στην τάδε μάχη της επανάστασης, άλλος πέθανε από αρρώστια λόγω της πείνας, άλλος στην εξορία ή τη φυλακή, άλλος αυτοκτόνησε γιατί δεν άντεξε, άλλος εξοντώθηκε στις μεγάλες δίκες, άλλος εξαφανίστηκε στις μεγάλες εκκαθαρίσεις. Οι περιγραφές δεν αφήνουν καμία αμφιβολία: η επανάσταση έδειξε το χειρότερο πρόσωπό της πρώτα και κύρια στα υποκείμενα που εκπροσώπωσε και τέλος τέλος στον ίδιο της τον εαυτό, στα πρόσωπα που την αποτελούσαν. Πρόκειται για ένα μαρτυρικό βιβλίο στις σελίδες του οποίου αναζητάς τις χαραμάδες της ελπίδας καθώς ένα μεγάλο «γιατί» επανέρχεται συνεχώς και συνεχώς. Η απάντηση είναι ορατή εκεί μπροστά, αλλά ταυτόχρονα ακατανόητη.

Το πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Ένας κόσμος χωρίς δυνατότητα διαφυγής», περιγράφει τη νεανική ζωή του Σερζ, αρχικά στην Αγγλία και στη συνέχεια στο Βέλγιο και τη Γαλλία. Μια σειρά από φράσεις μάς εξηγούν πώς ένιωθαν οι νέοι επαναστάτες και μοιάζουν τόσο με το παρόν. Ο Σερζ σημειώνει το αίσθημα της απέχθειας προς τους άλλους νέους της ηλικίας του που «μιλούσαν για αυτοκίνητα και για γυναίκες χρησιμοποιού-

ντας απαίσιες εκφράσεις». Απέναντι σε αυτούς παρουσιάζει τη δική τους αυτοπεποίθηση ότι ανήκουν σε μια άλλη πάστα ανθρώπων, που θέλει να κάνει κάτι παραπάνω από αυτό: «Ημασταν αγνοί, περιμένοντας καλύτερα πράγματα από τον εαυτό μας και τη μοίρα». Και στη συνέχεια περιγράφει πιο αναλυτικά τον τρόπο που ο αγώνας γεμίζει τη ζωή ενός μαχητή: «Ο σοσιαλισμός έδινε ένα νόημα στην ζωή: τον αγώνα. Οι διαδηλώσεις ήταν μεθυστικές κάτω από τις βαριές κόκκινες σημαίες, που είναι τόσο δύσκολο να τις κρατήσεις, όταν έχεις κακοκοιμηθεί και δεν τρέφεις καλά». Και τέλος συμπληρώνει: «Ας πούμε ότι επρόκειτο για νεανική αυθάδεια. Ή, μάλλον, ήμασταν άπληστοι για το απόλυτο». Πράγματι, η νεανική αυτή αυθάδεια για το απόλυτο έριξε στον προηγούμενο αιώνα εκατομμύρια νέους στην πάλη για έναν καλύτερο κόσμο γιατί όλα τα επαναστατικά κινήματα δεν ήταν παρά υποθέσεις των ηλικιών από τα 16 μέχρι τα 36.

Σε αυτές τις σελίδες ο Σερζ αφηγείται την απογοήτευσή του από το σοσιαλιστικό κίνημα του Βελγίου, το οποίο φάνταζε στα μάτια του εντελώς κομφορμιστικό, και τη στράτευσή του στον αναρχισμό, ενώ τέλος παρουσιάζει πως τελικά αισθάνθηκε τη ματαιότητα το αδιέξοδο του αναρχισμού. Η κριτική του Σερζ στον αναρχισμό είναι ουσιαστικά κριτική στον ατομικισμό και στον ιδεαλισμό που θεωρεί ότι υποκρύπτει. Για το συγγραφέα βασική προϋπόθεση για την ατομική ελευθερία είναι να μπορεί το άτομο να καλύπτει τις βασικές ανάγκες του. Πρώτα πρέπει να ικανοποιηθεί η τροφή, το κατάλυμα και το ντύσιμο, πράγματα που κατακτιούνται με πολύ αγώνα και στη συνέχεια ερχόταν η στιγμή που μπορούσες να διαβάσεις και να σκεφτείς. Η φράση του αυτή είναι πολύ σημαντική γιατί έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την κεντρικότητα που έδιναν τα επαναστατικά κινήματα εκείνη την εποχή στον διαφωτισμό ως προϋπόθεση για τη χειραφέτηση.

Το επόμενο κεφάλαιο, με τίτλο «Ζεις για να νικήσεις», περιγράφει την εποχή του πολέμου. Ο ίδιος ζει στη Γαλλία και νιώθει μόνος καθώς έβλεπε την απί-

στευτη ασυνειδησία που είχε καταλάβει τα πλήθη μπροστά στον επερχόμενο πόλεμο. Απογοητευμένος αναχώρησε για τη Βαρκελώνη. Βρέθηκε σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης, όπου συνάντησε άλλους Ρώσους που θεωρούνταν μπολσεβίκοι, αλλά χωρίς να είναι. Τότε ο νεαρός Σερζ θα φτάσει στην επαναστατημένη Ρωσία στα 1919 μέσα από μία ανταλλαγή ομήρων ανάμεσα στη Γαλλία και την κυβέρνηση των Σοβιέτ.

Το τρίτο κεφάλαιο έχει τίτλο «Η διάλυση και ο ενθουσιασμός» και περιγράφει τα επαναστατικά χρόνια του 1919-1920 στη Ρωσία. Η θέση του, όπως τη δηλώνει ο ίδιος, ήταν δεδομένη. Θα ήταν με τους μπολσεβίκους, αλλά εκούσια, ελεύθερα χωρίς να παραιτείται από τις σκέψεις του ούτε από την κριτική του στάση. Σε αυτές τις σελίδες παρακολουθούμε πώς γεννήθηκε η τρομοκρατία της Τσεκά, καθώς σε κάθε σημείο ο Σερζ δεν κάνει την ευκαιρία να σημειώνει τις υπερβολές της. Ακόμα, ενδιαφέρον έχουν οι εικόνες για την κατεστραμμένη Ρωσία και τη φτώχεια που άφησε ο εμφύλιος πόλεμος. Οι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού λιποταχούσαν στους Λευκούς για να φάνε ψωμί αλλά επέστρεφαν. Το πνεύμα της ιεραρχικής κάστας των αξιωματικών του παλαιού καθεστώτος που αναπαραγόταν δεν τους άρεσε και ξαναγύριζαν στον εξισωτισμό του Κόκκινου Στρατού. Πολύ παραστατικές είναι οι εικόνες της συμβολής του Τρότσκι στη νίκη των μπολσεβίκων. Για παράδειγμα, όταν έφτασε στην πολιορκημένη Πετρούπολη με το τρένο εκείνο, που διέσχιζε τα μέτωπα, κατάφερε να οργανώσει με το στρατηγείο του την άμυνα.

Ο Σερζ τότε θεωρούσε αναπόφευκτο τον ιακωβινισμό της Ρωσικής Επανάστασης. Ωστόσο συνάμα έβλεπε στη διαμόρφωση του νέου επαναστατικού καθεστώτος, το οποίο είχε αρχίσει να αθετεί τις υποσχέσεις του έναν νέο κίνδυνο. Στο τέταρτο, λοιπόν, κεφάλαιο, με τίτλο «Ο κίνδυνος βρίσκεται μέσα μας», συμπυκνώνει ακριβώς αυτή τη διαδικασία. Παρουσιάζει την πείνα στην επανάσταση και τις θέσεις της Εργατικής Αντιπολίτευσης μέσα στο μπολσεβίκικο κόμμα. Θεωρεί

ότι οι αναρχικοί δεν μπόρεσαν να αναλάβουν τα νηία της επανάστασης γιατί κατάλαβαν πως γρήγορα θα αντιμετώπιζαν τα ίδια προβλήματα με τους μπολσεβίκους και δεν είχαν λύσεις για αυτά. Αν και καταδικάζει την καταστολή των ναυτών της Κρονστάνδης, την δικαιολογεί: αν έπεφτε η δικτατορία των μπολσεβίκων, θα έπεφτε σύντομα και η επανάσταση και θα ακολουθούσε μεγάλη σφαγή. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί και ίσως να συζητηθεί μία φράση του Λένιν: «Ο Λένιν, στις μαύρες του, είπε κατά λέξη, σε έναν από τους φίλους» του Σερζ: «Είναι ο Θερμιδór. Δεν θα αφήσουμε όμως να μας καρατομήσουν. Θα κάνουμε τον Θερμιδór εμείς οι ίδιοι». Σύμφωνα με τον Κώστα Βεργόπουλο σε μία κατ' ιδίαν συζήτηση: «Αυτό ήταν λάθος του Λένιν. Θα έπρεπε να αφήσει να κάνουν οι άλλοι το Θερμιδór». Ο Σερζ τότε, χωρίς να είναι ούτε απογοητευμένος ούτε κλονισμένος, διατηρούσε το όραμά του για την επανάσταση. Ωστόσο, η τρομοκρατία τον ενochλούσε, ενώ τα συσσωρευμένα λάθη τον συντάραζαν. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επανάσταση θα χανόταν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο καθώς οι Ρώσοι, κάνοντας υπεράνθρωπες προσπάθειες να φτιάξουν μια νέα κοινωνία, είχαν φτάσει στα όριά τους.

Στα επόμενα κεφάλαια περιγράφει την ήττα της επανάστασης στην Ευρώπη και τις αρνητικές συνέπειες που είχε στη Ρωσική Επανάσταση. Παρουσιάζει τη διαμόρφωση και την ήττα της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης. Αναφέρεται στη ΝΕΠ και τα νέα αδιέξοδα που εμφάνιζε, αλλά και την ζωντανή ελπίδα πως μία στροφή θα έφερνε τον πολυπόθητο σοσιαλισμό. Περιγράφει τα πέντε χρόνια αντίστασης του ίδιου και της οικογένειάς του. Πλέον χρησιμοποιεί τον όρο *ολοκληρωτικό καθεστώς* για την ΕΣΣΔ. Για τους τροτσκιστές σημειώνει πως κανείς δεν ήθελε να δει το κακό όσο και εάν ήταν φανερό. Οι αφηγήσεις για την καθημερινή ζωή και την πάλη για την επιβίωση στην επαναστατημένη Ρωσία είναι εξαιρετικές. Ουσιαστικά, εδώ περιγράφει τη στροφή προς τη βίαιη κολεκτιβοποίηση και εκβιομηχάνιση, την τεράστια

αναστάτωση που προκάλεσε με αποτέλεσμα την ένταση της τρομοκρατίας. Οι τροτσκιστές τέθηκαν ενάντια στην υπέρμετρη εκβιομηχάνιση, ενάντια στην βίαιη κολεκτιβοποίηση, ενάντια στα υπερβολικά πλάνα, ενάντια στις θυσίες και την άκρως επικίνδυνη υπερκόπωση στην οποία είχαν υποβάλει τη χώρα με τον απολυταρχισμό. Ωστόσο, γράφει, αναγνώριζαν την επιτυχία της εκβιομηχάνισης. Ίσως σε αυτή τη φράση να μπορεί κανείς να εντοπίσει και την επιτυχία του σταλινικού καθεστώτος να επιβληθεί: το σχέδιο προχωρούσε, παρά τις καταστροφές. Ο Σερζ γράφει πως το ίδιο αποτέλεσμα θα μπορούσε να είχε επέλθει χωρίς τόσες καταστροφές και θυσίες.

Στη συνέχεια, περιγράφει τα χρόνια της φυλάκισης και της εξορίας, αλλά ουσιαστικά την εποχή του μεγάλου τρόμου στα 1933-1936. Και εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως είναι ίσως ο μοναδικός που κατάφερε να ξεφύγει από τις δίκες και τις εξεφανίσεις. Ο λόγος είναι ότι ύστερα από πιέσεις των Γάλλων διανοουμένων διέφυγε στην Ευρώπη, λίγο πριν τη δολοφονία του Κίροφ, δηλαδή λίγο πριν αρχίσει ο μεγάλος διωγμός ενάντια στη γενιά της επανάστασης. Επιστρέφει στο Βέλγιο και τη Γαλλία και εκεί ξαναζεί τη μοναξιά του. Δεν υπάρχει κανένας να ακούσει τις διαμαρτυρίες του για όσα συμβαίνουν στη Σοβιετική Ρωσία. Οι σοσιαλιστές της Δύσης χρειάζονται τη Μόσχα απέναντι στο φασισμό. Η ήττα της Γαλλίας θα τον οδηγήσει στο Μεξικό. Εκεί θα κάνει τον απολογισμό της ζωής του και θα υπογράψει το τέλος του βιβλίου. Το αδιέξοδο ήταν ακόμη παρόν: και το αντιμετώπιζε ήδη στις μικρές γκρούπες της Τέταρτης Διεθνούς που προέκυψαν από τη μεγάλη ήττα, γεγονός που, όπως διαβάζουμε στο παράρτημα, τον οδήγησε σε σύγκρουση με τον εξόριστο Λέοντα Τρότσκι την περίοδο 1937-1940. Τέλος, στο παράρτημα οι εκδόσεις έχουν εντάξει ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο του Σερζ γραμμένο κατά τη μεταπολεμική περίοδο και στο οποίο ο ίδιος απαντάει στις τότε κριτικές που δεχόταν το κομμουνιστικό κίνημα και μπολσεβικισμός από δεξιά και αριστερά. **T**